

Agnieszka Grzesiok-Horosz

Dozwolony użytek utworu w celach informacyjnych

Rocznik Prasoznawczy 6, 111-129

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dozwolony użytek utworu w celach informacyjnych

STRESZCZENIE

Przedmiotem prowadzonych rozważań są przepisy ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych dotyczące instytucji dozwolonego użytku w zakresie, w jakim służy ona swobodnemu – i zgodnemu z prawem – przepływowi informacji. W początkowej części artykułu dokonano charakterystyki utworu oraz praw autorskich, tak osobistych, jak i majątkowych. Następnie autorka wyjaśnia konstrukcję dozwolonego użytku z przywołaniem stosownych przepisów ustawy. Dalsza część rozważań dotyczy korzystania z utworu dla celów informacyjnych – prawa przedruku oraz korzystania z utworu podczas relacjonowania bieżących zdarzeń oraz zasad rozpowszechniania informacji o dziełach wystawionych.

SŁOWA KLUCZOWE: utwór, prawo autorskie, dozwolony użytek, cel informacyjny

1. Wstęp

Przedmiotem prowadzonych rozważań są przepisy dotyczące wolności środków masowego komunikowania w odniesieniu do dzieł chronionych prawami autorskimi i prawami pokrewnymi, służące zapewnieniu szybkiej i jak najszerszej informacji. Omawiane postanowienia przepisów ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹ odnoszą się do działalności prasy, radia i telewizji, w zakresie korzystania z już rozpowszechnionych utworów, w sposób zgodny z prawem. Wydaje się bowiem istotne, by dziennikarz-autor znał swoje prawa jako podmiot uprawniony z tytułu praw autorskich, z drugiej zaś strony niezwykle istotna jest znajomość zasad legalnego korzystania z cudzych materiałów.

Najogólniej rzecz ujmując, „dozwolony użytek” to zbiorcze pojęcie na określenie uprawnień uczestników obrotu, umożliwiające korzystanie z utworów bez konieczności uzyskania zgody twórcy, a czasami nawet bez konieczności zapłaty wynagrodzenia na jego rzecz.

Institucja ta – będąca, o czym mowa w niniejszym artykule, ograniczeniem praw majątkowych autorskich przysługujących twórcom – stanowi kompromis pomiędzy interesami podmiotu uprawnionego do praw autor-

* dr; Zakład Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

¹ Tekst jedn. Dz.U. 2006, Nr 90, poz. 631 ze zm., dalej jako ustawa lub prawo autorskie.

skich a interesami społeczeństwa, które powinno mieć dostęp do dóbr kultury, nauki i informacji – szybki, szeroki i – w miarę możliwości – bezpłatny.

Celowi, jakim jest przedstawienie uregulowań w prawie polskim dotyczących dozwolonego użytku w celach informacyjnych, została podporządkowana systematyka artykułu. W początkowej części autorka wyjaśnia podstawowe pojęcia z zakresu prawa autorskiego, nieco różniące się od ich potocznego rozumienia². Z racji stworzenia utworu na rzecz twórcy powstają prawa autorskie – osobiste i majątkowe, które także pokrótce w toku rozważań scharakteryzowano. Dalsza część artykułu dotyczy przyczyn oraz okoliczności, z powodu których ustawodawca ograniczył majątkowe uprawnienia twórcy w odniesieniu do jego dzieł. Dla lepszego zobrazowania poruszanej problematyki zdecydowano także o zamieszczeniu krótkiego przeglądu wszystkich kategorii dozwolonego użytku, by szczegółowe rozważania poświęcić celowi informacyjnemu.

Wobec różnorodności poglądów doktryny na instytucje zawarte w obrębie komentowanego art. 25 ustawy, autorka używa określenia prawo przedruku *sensu largo* i *sensu stricto*³. Cel informacyjny musi przyświecać także korzystaniu z utworu podczas relacjonowania bieżących zdarzeń, o czym mowa w art. 26, jak również podczas rozpowszechniania dzieł wystawionych, czego dotyczy art. 33 prawa autorskiego.

2. Z podstawowych pojęć prawa autorskiego

2.1. Utwór i przedmiot praw pokrewnych

Jak stanowi art. 1 ust.1 prawa autorskiego, utwór to każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. W definicji utworu należy zwrócić uwagę na twórczy (oryginalny, nowy) charakter działalności człowieka, który decyduje o przyznaniu ochrony oraz wyznacza jej zakres. Indywidualny charakter utworu oznacza, iż na jego kształt musi mieć wpływ osobowość twórcy⁴.

Warunkiem powstania utworu jest jego ustalenie (uzewnętrznienie) w jakiegokolwiek postaci⁵. Z momentem ustalenia powstaje ochrona autorskoprawna,

² Przykładowo wbrew potocznemu rozumieniu utwór to nie tylko piosenka, ale także artykuł dziennikarski czy rzeźba w parku, przy spełnieniu pewnych warunków, o których mowa w pkt 2. Ponadto przepisy o dozwolonym użytku stosuje się do przedmiotów praw pokrewnych, które to pojęcie również wymaga krótkiego komentarza.

³ Przekonujący wywód na ten temat zob. L. Małek, *Cytat w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2011, s. 419 i nast. i przywołane tam wypowiedzi piśmiennictwa.

⁴ Zob. szerz. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2008, s. 36; P. Stec [w:] P. Stec (red.), *Ochrona własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Bydgoszcz – Opole – Gliwice 2011, s. 40 i nast.; J. Barta, R. Markiewicz, M. Późniak-Niedzielska, *System prawa prywatnego. Prawo autorskie*, t. 13, red. J. Barta, Warszawa 2007, s. 7-41; P. Słezak, *Prawo autorskie. Podręcznik dla studentów szkół filmowych i artystycznych*, Katowice 2008, s. 26 i nast.; R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2008, s. 8 i nast.

⁵ Przykładowo będzie to wykonanie improwizacji muzycznej, wygłoszenie referatu,

niezależnie od dopełnienia jakichkolwiek formalności. Utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną. Ustalenie utworu nie musi być związane z jego uzewnętrznieniem przybierającym formę trwałą. Tak zwanym utrwaleniem, tj. dokonaniem zapisu na nośniku materialnym, umożliwiającym wielokrotne odtwarzanie, będzie przykładowo sporządzenie zdjęcia czy nagranie melodii na płytę lub zapisanie wiersza⁶.

Dla powstania utworu bez znaczenia jest jego wartość oraz poziom naukowy czy artystyczny, przydatność, przeznaczenie oraz sposób wyrażenia. Bez znaczenia dla przyznania ochrony autorskoprawnej są również okoliczności dotyczące osoby twórcy, takie jak wiek, wykształcenie lub przygotowanie praktyczne w danej dziedzinie twórczości, jak również rozmiary i jakość utworu⁷.

Ustawa o prawie autorskich wskazuje, iż przedmiotem prawa autorskiego są utwory wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi – są to utwory literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne, np.: wiersze, powieści, artykuły publicystyczne, odczyty, przemówienia, kazania. Utworami, chronionymi przepisami prawa autorskiego, są także dzieła plastyczne, np. rzeźby, grafiki, obrazy, fotografie. Przedmiotem prawa autorskiego są utwory lutnicze, architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne oraz wzornictwa przemysłowego. Przedmiotem prawa autorskiego są również utwory muzyczne i słowno-muzyczne oraz utwory sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne, jak również programy komputerowe i utwory audiowizualne.

Przedmiotem prawa autorskiego jest także tzw. utwór zależny – powstały wskutek przeniesienia utworu pierwotnego na inny język lub medium, tj. opracowanie cudzego utworu, np. tłumaczenie, przeróbka, adaptacja⁸.

Przedmiotem prawa autorskiego są także tzw. zbiory dzieł. Jak bowiem stanowi art. 3 prawa autorskiego, zbiory, antologie, wybory oraz bazy danych spełniające cechy utworu są przedmiotem prawa autorskiego, nawet jeżeli zawierają niechronione materiały, o ile przyjęty w nich dobór, układ lub zestawienie ma twórczy charakter, bez uszczerbku dla praw do wykorzystanych utworów. Znamiennej ich cechą jest to, że wykorzystują cudzą pracę⁹.

Z kolei prawa pokrewne to inaczej prawa sąsiednie. Pozostają one w relacji do twórczości chronionej przepisami prawa autorskiego, są do nich zbliżone i powiązane merytorycznie oraz umożliwiają zapoznanie się z utworami szerokiemu kręgowi odbiorców¹⁰. Prawa pokrewne przyznają określonym podmiotom, przy poszanowaniu praw autorskich do utworu, uprawnienia o charakterze monopolistycznym. Podmiotami praw pokrew-

zaśpiewanie piosenki czy wyrecytowanie wiersza.

⁶ Zob. P. Słezak, *Prawo autorskie...*, s. 30 i nast.

⁷ R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2011, s. 10 i nast.; P. Słezak, *Prawo autorskie...*, s. 31 i nast.

⁸ Zob. szerz. J. Barta, R. Markiewicz, [w:] *System prawa prywatnego*, s. 42-54; tychże, *Prawo autorskie*, s. 26 i nast.; P. Słezak, *Prawo autorskie...*, s. 38 i nast.

⁹ Zob. P. Słezak, *Prawo autorskie...*, s. 40 i nast.

¹⁰ R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 81 i nast.

nych są artyści wykonawcy, producenci fonogramów i wideogramów, organizacje radiowe i telewizyjne, wydawcy wydań pierwszych oraz naukowych i krytycznych. W polskiej literaturze najczęściej wskazuje się, iż przedmiotem praw pokrewnych są artystyczne wykonania i inne, którymi są: prawa do fonogramów i wideogramów, prawa do nadań programów, prawa do pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych¹¹.

Prawa pokrewne, podobnie jak prawa autorskie, powstają z chwilą stworzenia (zrealizowania) dobra będącego ich przedmiotem, bez potrzeby dokonywania jakichkolwiek formalności.

2.2. Prawa autorskie osobiste i majątkowe

Jak stanowi art. 8 ustawy, prawo autorskie przysługuje twórcy, o ile ustawa nie stanowi inaczej. Przyjmuje się domniemanie, że twórcą jest osoba, której nazwisko w tym charakterze uwidoczniono na egzemplarzach utworu lub której autorstwo podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu¹². Dopóki twórca nie ujawnił swojego autorstwa, w wykonywaniu prawa autorskiego zastępuje go producent lub wydawca, a w razie ich braku – właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi¹³.

Współtwórcom przysługuje prawo autorskie wspólnie¹⁴. Każdy ze współtwórców może wykonywać prawo autorskie do swojej części utworu mającej samodzielne znaczenie, bez uszczerbku dla praw pozostałych współtwórców. Do wykonywania prawa autorskiego do całości utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współtwórców. W przypadku braku takiej zgody każdy ze współtwórców może żądać rozstrzygnięcia przez sąd, który orzeka, uwzględniając interesy wszystkich współtwórców.

¹¹ Zob. szerz. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 197 i nast.; J.R. Antoniuk [w:] P. Stec (red.), *Ochrona własności intelektualnej...*, s. 67 i nast.; P. Ślęzak, *Prawo autorskie...*, s. 108 i nast.; R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 80 i nast.

¹² P. Ślęzak, *Prawo autorskie...*, s. 46 i nast.; R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 109 i nast.

¹³ Szerz. zob. J. Bleszyński, *Organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1994, nr 11, s. 23 i nast.; J. Skubikowski, *Zbiorowy zarząd prawami autorskimi i pokrewnymi: zakres udzielonego zezwolenia, ustawowa reprezentacja oraz właściwości organizacji zbiorowego zarządzania*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2005, nr 11, s. 21 i nast.; A. Jastrzębska, *Organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi a Creative Commons*, „Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2010, z. 108, s. 20 i nast.; M. Walerjan, *Zakres zbiorowego zarządzania prawami autorskimi w polskiej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz znaczenie tego pojęcia*, „Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ” 2001, z. 78, s. 15 i nast.; J. Sieńczyło-Chłabicz, *Prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2009, s. 139 i nast.; A. Grzesiok-Horosz, *Organizacje zbiorowego zarządzania jako stowarzyszenia*, [w:] *Trzeci sektor – aspekty prawne, ekonomiczne i społeczne*, red. P. Stec, M. Urbaniec, Częstochowa 2011, s. 125 i nast.

¹⁴ O wielkości udziałów we współautorskim dziele w pierwszej kolejności decydują postanowienia umowy łączącej strony. Można również przyjąć domniemanie ustawowe, iż wielkości udziałów są równe. Ponadto każdy ze współtwórców może żądać określenia wielkości udziałów przez sąd, na podstawie wkładów pracy twórczej.

Autorskie prawa osobiste, zgodnie z art. 16 prawa autorskiego, chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem¹⁵.

Autorskim prawem osobistym jest prawo do oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo. Pozwala ono zatem decydować twórcy, w jaki sposób utwór ma być rozpowszechniany.

Na osobiste prawa twórcy składa się także prawo nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania. Bardzo istotnym uprawnieniem jest prawo decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności. Jednym z autorskich praw osobistych jest możliwość sprawowania nadzoru nad sposobem korzystania z utworu¹⁶.

Zgodnie z art. 17, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Jak widać zatem, autorskie prawa majątkowe zostały – najogólniej rzecz ujmując – ukształtowane na wzór prawa własności. Osoba trzecia, chcąc korzystać z utworu, musi uzyskać zezwolenie twórcy lub jego następcy prawnego¹⁷. Stąd więc – sygnalizowana już we wstępie – konstatacja, iż korzystanie z utworu w ramach dozwolonego użytku stanowi ograniczenie majątkowych praw autorskich.

Prawo do korzystania z utworu obejmuje eksploatację dzieła w postaci materialnej i niematerialnej. Odrębne pola eksploatacji to – najprościej rzecz ujmując – sposób gospodarczego korzystania z utworu. Artykuł 50 na przykład poprzez użycie zwrotu „w szczególności” – wskazuje trzy odrębne pola eksploatacji.

Są to po pierwsze – pole utrwalające (sporządzenie pierwszego nośnika materialnego zawierającego utwór) i zwielokrotniające (wytwarzanie określoną techniką kolejnych egzemplarzy utworu na podstawie istniejącego nośnika, w celu umożliwienia zapoznania się odbiorców z utworem za pomocą zwielokrotnionych egzemplarzy¹⁸).

Drugim polem eksploatacji jest obrót oryginałem albo egzemplarzami, na których utwór utrwalono poprzez wprowadzanie do obrotu, użyczenie lub najem oryginału albo egzemplarzy. Ustawodawca wymienia także jako pole eksploatacji rozpowszechnianie utworu w inny sposób niż wprowadzenie do obrotu. Może ono być dokonane jako publiczne wykonanie, wystawienie, wyświetlenie, odtworzenie oraz nadawanie i reemitowanie, a także publiczne udostępnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp

¹⁵ Zob. szerz. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 72 i nast.; P. Ślęzak, *Prawo autorskie...*, s. 59 i nast.

¹⁶ Szerz. na temat praw osobistych zob. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 72 i nast.; P. Ślęzak, *Prawo autorskie...*, s. 63 i nast.; Zob. szerz. E. Wojnicka [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13, s. 229 i nast.; J.R. Antoniuk [w:] *Ochrona własności intelektualnej*, s. 48 i nast.

¹⁷ Majątkowe prawa autorskie są prawami zbywalnymi i mogą przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub umów o przeniesienie autorskich praw majątkowych.

¹⁸ Wytwarzanie egzemplarzy utworu może się odbywać z zastosowaniem techniki drukarskiej, reprograficznej, zapisu magnetycznego oraz techniki cyfrowej.

w miejscu i w czasie przez siebie wybranym (tzn. za pośrednictwem Internetu, innych sieci komputerowych oraz telewizji cyfrowej)¹⁹.

Prawo do rozporządzenia utworem jest prawem twórcy do dysponowania przysługującymi mu autorskimi uprawnieniami majątkowymi do utworu.

Umowa o korzystanie z utworu, tzw. „umowa licencyjna”, obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione, z określeniem zakresu, miejsca i czasu tego korzystania²⁰.

Prawo do wynagrodzenia stanowi ekwiwalent rozporządzenia utworem lub jego wykorzystania na danym polu eksploatacji²¹. Tak więc korzystanie z utworu bez konieczności uiszczania wynagrodzenia na rzecz twórcy również stanowi ograniczenie jego prawa.

Zgodnie z art. 45 prawa autorskiego, jeżeli umowa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje odrębne wynagrodzenie za korzystanie z utworu na każdym polu eksploatacji.

Ponadto ustawa przewiduje w pewnych przypadkach prawo do wynagrodzenia, które nie jest bezpośrednio związane z konkretnym rozporządzeniem tym prawem. Są to:

- tzw. konstrukcja *droit de suite*;
- opłaty odprowadzane na rzecz organizacji zbiorowego zarządzania przez producentów i importerów urządzeń służących do pozyskania kopii utworów i czystych nośników służących do utrwalania utworów;
- tzw. system opłat reprograficznych²².

3. Dozwolony użytek

Polski ustawodawca wyróżnia tzw. dozwolony użytek prywatny (osobisty), dotyczący osób prywatnych, oraz uprawnienia po stronie podmiotów publicznych, tzw. użytek publiczny²³.

Istotą dozwolonego użytku jest możliwość korzystania z utworu bez zezwolenia twórcy oraz zasadniczo, bez konieczności uiszczania wynagrodzenia na rzecz twórcy, chyba że ustawa stanowi inaczej²⁴.

¹⁹ Charakterystyka pól eksploatacji zob. E. Traple [w:] *System prawa prywatnego...*, s. 144-198; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 86 i nast.; O nowych polach eksploatacji szerz. P. Ślęzak, *Prawo autorskie...*, s. 79 i nast.

²⁰ Zob. szerz. M. Kępiński, [w:] *System prawa prywatnego...*, s. 463-525; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 141 i nast.; G. Michniewicz, *Ochrona własności intelektualnej*, Warszawa 2010, s. 24 i nast.

²¹ Zob. Kępiński, [w:] *System prawa prywatnego...*, s. 525-531; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 91 i nast.

²² Szerz. zob. P. Ślęzak, *Prawo autorskie*, s. 100 i nast. i przywołane tam wypowiedzi piśmiennictwa.

²³ Szerz. zob. J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie polskim. Podstawowe zagadnienia*. Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ, Zakamycze 2004.

²⁴ W zakresie przepisów o dozwolonym użytku są to: 25 ust. 2 (prawo przedruku), 29 ust. 3 (wykorzystanie w podręcznikach, wypisach przeznaczonych dla celów dydaktycznych naukowych), 30 ust. 2 (udostępnianie egzemplarzy utworów przez ośrodki dokumentacji) oraz publikowanie utworów w encyklopediach i atlasach, gdy nawiązanie porozumienia z twórcą celem uzyskania jego zezwolenia napotyka trudne do przezwyciężenia trudności. Ponadto wskazać trzeba, iż rodzajem pośredniej rekompensaty za korzystanie

Przepisy prawa autorskiego przewidują istotne zasady dotyczące korzystania z instytucji dozwolonego użytku.

Po pierwsze, można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła, stosownie do istniejących możliwości.

Po wtóre, jak stanowi art. 35 prawa autorskiego, dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy. Jest to zasada lojalności użytkownika wobec podmiotu praw autorskich²⁵.

Jak stanowi art. 23 prawa autorskiego, bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego, co oznacza korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego. Warunkiem jest rozpowszechnienie utworu, czyli jego udostępnienie publiczności. Istotnym ograniczeniem jest tutaj wyłączenie możliwości powołania się na dozwolony użytek osobisty w przypadku: korzystania z programów komputerowych, budowania według cudzego utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego oraz korzystania z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu (chyba że dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym)²⁶.

Jak stanowi art. 23¹, nie wymaga zezwolenia twórcy przejściowe lub incydentalne zwielokrotnianie utworów, niemające samodzielnego znaczenia gospodarczego, a stanowiące integralną i podstawową część procesu technologicznego oraz mające na celu wyłącznie umożliwienie przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub zgodnego z prawem korzystania z utworu²⁷.

Kategorie dozwolonego użytku publicznego obejmują korzystanie nie w interesie własnym, ale dla dobra ogółu, w celach dalszego udostępniania, określonych kategorii utworów. Są to:

- kategoria nadawcza,
- cele informacyjne (opisane szczegółowo w pkt 4),
- cele dydaktyczne, oświatowe, naukowe i dokumentalne,
- uświetnianie wydarzeń publicznych,

z utworów w ramach dozwolonego użytku, stanowią opłaty, o których mowa w art. 19, 20 oraz 20¹ prawa autorskiego.

²⁵ Zob. J. Preussner-Zamorska, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13, s. 382 i nast.; P. Stec, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 62 i nast.; G. Michniewicz, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 44. Na ten temat także: R. Sikorski, *Ocena dozwolonego użytku w prawie autorskim w świetle kryteriów testu trójstopniowego*, [w:] *Granice prawa autorskiego*, red. M. Kępiński, Warszawa 2010, s. 25 i nast.; L. Małek, *Cytat w świetle prawa autorskiego*, s. 38 i nast.

²⁶ Szerz. na ten temat zob. W. Machała, *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*, Warszawa 2003; L. Małek, *Cytat w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2011, s. 29 i nast.

²⁷ Na temat dozwolonego użytku prywatnego zob. R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 148 i nast.; P. Stec, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 62 i nast.; G. Michniewicz, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 44 i nast.

- propagowanie utworów plastycznych,
- cele państwowe i gospodarcze,
- korzystanie z utworu dla dobra osób niepełnosprawnych²⁸.

Kategoria nadawcza dozwolonego użytku obejmuje sporządzanie utrważeń efemerycznych, rozpowszechnianie (reemisja kablowa) oraz niekomercyjne odbieranie (publiczny odbiór nadawanych programów).

Jak stanowi art. 22 prawa autorskiego, organizacjom radiowym i telewizyjnym wolno przy pomocy własnych środków i dla własnych nadań utrwalać utwory w celu zgodnego z prawem korzystania z nich. Utrwalenia takie powinny być zniszczone w terminie miesiąca od dnia wygaśnięcia uprawnienia do nadania utworu. Wskazana regulacja jest związana z praktyką radiową i telewizyjną przygotowywania nagrania na podstawie wcześniejszych utrważeń, nie zaś „na żywo”, dla uniknięcia błędów oraz zakłóceń, jakie mogą powstać podczas nagrania²⁹.

Zgodnie z art. 24 prawa autorskiego, przewidującym prawo reemisji kablowej, wolno rozpowszechniać za pomocą anteny zbiorczej oraz sieci kablowej utwory nadawane przez inną organizację radiową lub telewizyjną drogą satelitarną albo naziemną, jeżeli następuje to w ramach równoczesnego, integralnego i nieodpłatnego rozpowszechniania programów radiowych lub telewizyjnych i przeznaczone jest do oznaczonego grona odbiorców znajdujących się w jednym budynku lub w domach jednorodzinnych obejmujących do 50 gospodarstw domowych³⁰.

Publiczny odbiór nadawanych programów polega na tym, że posiadacze urządzeń służących do odbioru programu radiowego lub telewizyjnego mogą za ich pomocą odbierać nadawane utwory, choćby urządzenia te były umieszczone w miejscu ogólnie dostępnym, jeżeli nie łączy się z tym osiągnięcie korzyści majątkowych³¹.

Prawo cytatu, zgodnie z art. 29 prawa autorskiego polega na tym, iż wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnianiem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości³².

²⁸ Z wypowiedzi piśmiennictwa zob. J. Preussner-Zamorska, *System prawa prywatnego*, s. 434 i nast.; P. Stec, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 63 i nast.; G. Michniewicz, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 45 i nast.; R. Gołat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 149 i nast.

²⁹ J. Szczotka [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, red. M. Poźniak-Niedzielska, Bydgoszcz – Warszawa – Lublin 2007, s. 106 i nast.

³⁰ Szerz. na ten temat zob. A. Grzesiok-Horosz, *Dyrektywa „kabel-satelita” a polskie prawo autorskie*, „Rocznik Prasoznawczy” 2011, nr 5, s. 113-126.

³¹ J. Szczotka [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 104 i nast.

³² L. Małek, *Cytat w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2011 i przywołana tam literatura przedmiotu.

Przepisy art. 27, 28, 29 ust. 2 i art. 30 przewidują reguły korzystania z utworów w celach edukacyjnych i naukowych.

Zgodnie z dyspozycją art. 27 prawa autorskiego, instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu.

Jak stanowi art. 28 ustawy, biblioteki, archiwa i szkoły mogą udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych; sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów oraz dokonywać tzw. cyfryzacji, czyli udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.

Przepisy prawa autorskiego pozwalają także – w celach dydaktycznych i naukowych – zamieszczać rozpowszechnione drobne utwory lub fragmenty większych utworów w podręcznikach i wypisach oraz antologiach.

Przepisy art. 30 prawa autorskiego przewidują uprawnienie na rzecz ośrodków informacji lub dokumentacji, które mogą sporządzać i rozpowszechniać własne opracowania dokumentacyjne oraz pojedyncze egzemplarze, nie większych niż jeden arkusz wydawniczy, fragmentów opublikowanych utworów³³.

Korzystanie z utworów w celu uświetniania wydarzeń publicznych polega na tym, iż zgodnie z art. 31, wolno nieodpłatnie wykonywać publicznie rozpowszechnione utwory podczas ceremonii religijnych, imprez szkolnych i akademickich lub oficjalnych uroczystości państwowych, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie pośrednio lub bezpośrednio korzyści majątkowych i artyści wykonawcy nie otrzymują wynagrodzenia. Wskazana regulacja nie dotyczy imprez reklamowych, promocyjnych lub wyborczych³⁴.

Zgodnie z art. 32 prawa autorskiego, właściciel egzemplarza utworu plastycznego może go wystawiać publicznie, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych.

Jak stanowi art. 33 prawa autorskiego, wolno rozpowszechniać utwory – np. dzieła plastyczne lub architektoniczne – wystawione na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, jednakże nie do tego samego użytku. Tak więc w świetle tego przepisu dopuszczalne jest zamieszczenie zdjęcia szczególnej aranżacji kwiatowej czy pomnika w albumie, na pocztówce czy kubkach, ale już nie wybudowanie własnego domu czy zlecenie wyrzeźbienia pomnika do swojego ogrodu, z wzorowa-

³³ Zob. P. Stec, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 63 i nast.; G. Michniewicz, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 45 i nast.; R. Golać, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 149 i nast.

³⁴ P. Stec, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 64 i nast.; G. Michniewicz, *Ochrona własności intelektualnej*, s. 46 i nast.; R. Golać, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 150 i nast.

niem się na tej fotografii. Wężiej został określony zakres dzieł plastycznych wystawionych w publicznie dostępnych zbiorach. Takie utwory wolno rozpowszechniać tylko w katalogach i w wydawnictwach publikowanych dla ich promocji, a także w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach w prasie i telewizji, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji. Ponadto rozpowszechnianie w encyklopediach i atlasach opublikowanych utworów plastycznych i fotograficznych jest dopuszczalne, o ile nawiązanie porozumienia z twórcą celem uzyskania jego zezwolenia napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody.

Przepis art. 33¹ przewiduje, iż wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia.

Korzystanie z utworów w celach państwowych obejmuje dwie sfery. Wolno korzystać z utworów dla celów bezpieczeństwa publicznego i na potrzeby postępowań administracyjnych, sądowych lub prawodawczych oraz sprawozdań z tych postępowań. Przede wszystkim dozwolony użytek będzie polegał na wykorzystaniu wzorów pism, formularzy, ekspertyz i chronionego dorobku nauk prawnych, ale może także przybrać postać korzystania z twórczości artystycznej.

Dozwolony użytek w celach gospodarczych obejmuje korzystanie z utworów w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Jak stanowi art. 33³⁻⁵ prawa autorskiego, wolno w celu reklamy wystawy publicznej lub publicznej sprzedaży utworów korzystać z egzemplarzy utworów już rozpowszechnionych, w zakresie uzasadnionym promocją wystawy lub sprzedaży, z wyłączeniem innego handlowego wykorzystania, ponadto wolno korzystać z utworów w związku z prezentacją lub naprawą sprzętu, jak również wolno korzystać z utworu w postaci obiektu budowlanego, jego rysunku, planu lub innego ustalenia, w celu odbudowy lub remontu obiektu budowlanego.

Także wykonywanie praw do artystycznych wykonań, fonogramów, wideogramów, nadań programów, a także pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych, podlega odpowiednio ograniczeniom przewidzianym w przepisach o dozwolonym użytku.

4. Korzystanie z utworów w celach informacyjnych

Dla jak najszybszego przepływu aktualnych informacji i jak najszerszego do nich dostępu ustawodawca przewidział uprawnienia na rzecz użytkowników utworów i przedmiotów praw pokrewnych, o których mowa w art. 25 i 26 oraz 33 prawa autorskiego³⁵.

Jak się podkreśla w piśmiennictwie, art. 25 usprawnia funkcjonowanie mediów informacyjnych, gdzie możliwość sięgania po szerokie spec-

³⁵ J. Szczotka [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, s. 98 i nast.

trum źródeł opinii jest kwestią newralgiczną³⁶. Nie wyprzedzając dalszych rozważań, już w tym miejscu podkreślić trzeba, iż korzystanie z cudzych utworów może być dokonywane w prasie, radiu i telewizji oraz Internecie.

Prasę należy rozumieć zgodnie z definicją zawartą w art. 7 prawa prasowego³⁷. Ponadto mocą nowelizacji ustawy o prawie autorskim z 1 kwietnia 2004 r.³⁸ zezwolono na publiczne udostępnianie utworów w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym³⁹.

Rozpowszechnianie utworów jest dozwolone zarówno w oryginale, jak i w tłumaczeniu, i dotyczy zarówno tekstów dziennikarzy zatrudnionych w czasopiśmie publikujących materiały, jak również autorów zewnętrznych.

Jak się wskazuje w piśmiennictwie, ograniczenie praw autorskich przybierające postać dozwolonego użytku ma jednak kazuistyczny charakter, co oznacza, iż ustawodawca nie sformułował zasady absolutnej wolności przepływu informacji. Przepisy o dozwolonym użytku są wyjątkami od bezwzględnych praw autorskich i nie można dopuścić ich rozszerzającej wykładni⁴⁰. W omawianym przepisie ustawodawca ogranicza prawo do dysponowania utworem przez twórcę, a także prawo do należnego wynagrodzenia.

Ustawodawca nie przyznaje prawa do wynagrodzenia w przypadkach rozpowszechnienia:

- sprawozdań o aktualnych wydarzeniach,
- krótkich wyciągów ze sprawozdań o aktualnych wydarzeniach i artykułów na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne,
- przeglądów publikacji i utworów rozpowszechnionych, chyba że stanowią artykuły na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne,
- mów wygłaszanych na publicznych zebraniach i rozprawach,
- krótkich streszczeń rozpowszechnianych utworów⁴¹.

Twórca ma prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworu w przypadku:

- rozpowszechniania w celach informacyjnych w prasie, radiu i telewizji już rozpowszechnionych aktualnych artykułów na tematy polityczne, gospo-

³⁶ K. Gienias [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2011, s. 213 i nast.; E. Traple [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Ćwiakalski, R. Markiewicz, E. Traple, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 255; J. Preussner-Zamorska, *System prawa prywatnego*, s. 437 i nast.

³⁷ Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.). Z wypowiedzi piśmiennictwa zob. P. Wiśniewski [w:] W. Lis, Z. Husak, P. Wiśniewski, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 172 i nast.; B. Kosmus, G. Kuczyński, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 114 i nast.; J. Sobczak, *Prawo prasowe*, Warszawa 2008, s. 312 i nast.

³⁸ Dz.U. Nr 91, poz. 869.

³⁹ A. Matlak [w:] J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, *Prawo mediów*, Warszawa 2007, s. 581 i nast.; E. Traple, *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, s. 261 i nast.; J. Preussner-Zamorska, *System prawa prywatnego*, s. 439 i nast.

⁴⁰ K. Bleszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 39 i nast.

⁴¹ Ibidem, s. 42 i nast.

darcze lub religijne oraz – rozpowszechniania w celach informacyjnych aktualnych wypowiedzi i fotografii reporterskich⁴².

Wynagrodzenie to może być płatne na podstawie umowy z uprawnionym lub za pośrednictwem właściwej organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi. Podkreślić przy tym należy, iż przedmiotem negocjacji jest nie sam obowiązek zapłaty wynagrodzenia (należnego *ex lege*), a jedynie jego wysokość. Jeżeli prawa autorskie do przedrukowywanego utworu zostały przez twórcę przeniesione (przykładowo na wydawcę czasopisma), uprawnionym do wynagrodzenia jest nabywca praw, czyli następca prawny twórcy. Dla określenia wysokości wynagrodzenia istotne będzie, w jakim periodycznym druku nastąpił przedruk, jaki jest jego nakład, jak również rynkowa wartość artykułu⁴³.

4.1. Prawo przedruku *sensu largo* i *sensu stricto*

4.1.1. Sprawozdania o aktualnych wydarzeniach i fotografii reporterskie

Jak stanowi art. 25 pkt 1 lit. a, wolno rozpowszechniać w celach informacyjnych w prasie, radiu i telewizji już rozpowszechnione sprawozdania o aktualnych wydarzeniach. Podkreślić trzeba, że – w przeciwieństwie do aktualnych artykułów – nie muszą one mieć jedynie wymiaru politycznego, religijnego lub gospodarczego⁴⁴.

Można więc na przykład wykorzystać w opisywany sposób materiały dotyczące wydarzeń dnia, ale wykorzystanie sprawozdania dotyczącego takiego zdarzenia w miesiąc później nie może być objęte licencją z art. 25.

Także uzasadnieniem dla przedruku zdjęć reporterskich musi być aktualność i poruszana tematyka, gdyż jak się wskazuje w piśmiennictwie⁴⁵ – służy ono jako dodatkowe udokumentowanie bieżących wiadomości podawanych w środkach masowego komunikowania. Tak więc przedruk fotografii reporterskiej jest dopuszczalny tylko w takich ramach czasowych, w jakich zachowuje aktualność z punktu widzenia szybkości obiegu informacji. Gdyby więc – bez zezwolenia twórcy – wykorzystać zdjęcie reporterskie na okładce miesięcznika ilustrujące „wydarzenie dnia”, jakie miało miejsce dwadzieścia dni wcześniej, doszłoby do naruszenia prawa⁴⁶.

⁴² J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie polskim*, s. 234 i nast.

⁴³ Zob. E. Traple, [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiakalski, R. Markiewicz, E. Traple, *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, s. 261 i nast.; K. Błęszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 42 i nast.; J. Barta, R. Markiewicz, *Aktualne problemy prawa prasowego*, Kraków 1997, s. 31 i nast.

⁴⁴ K. Gienias, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, s. 214; K. Błęszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 44.

⁴⁵ Zob. E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 257.

⁴⁶ Podaje za: E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 257.

Podzielić należy zapatrywanie wyrażone w piśmiennictwie, iż swobodny i nieodpłatny przedruk sprawozdań o aktualnych wydarzeniach jest spowodowany tym, iż element odautorski występuje w nich w stosunkowo niewielkim stopniu. Takie sprawozdanie zapoznaje czytelnika z faktami powszechnie znanymi, jak również z wydarzeniami, które miały miejsce⁴⁷.

4.1.2. Prawo przedruku sensu stricto

Jak stanowi art. 25 pkt 1 lit. b prawa autorskiego, wolno rozpowszechniać w celach informacyjnych w prasie, radiu i telewizji już rozpowszechnione: aktualne artykuły na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne, chyba że zostało wyraźnie zastrzeżone, że ich dalsze rozpowszechnianie jest zabronione.

Rozpowszechnianie utworu to jego udostępnienie – co należy przypomnieć – bez konieczności utrwalenia na materialnych nośnikach. Ustawa o prawie autorskim wskazuje, iż utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie. Opublikowanie jest związane z nośnikami materialnymi, tak więc opublikowanym jest zatem utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie⁴⁸.

Podzielić należy pogląd wyrażony w piśmiennictwie, iż wprowadzenie obowiązku badania zgody uprawnionego wyłączyłoby w gruncie rzeczy możliwość szybkiego przepływu informacji w prasie i zaprzeczyłoby sensowi przepisów o dozwolonym użytku.

Wolności rozpowszechniania podlegają artykuły, tj. oryginalne utwory dziennikarskie. Zakazane jest skracanie i modyfikowanie materiału będącego przedmiotem prawa do przedruku. Dotyczy to także tytułu artykułu.

Wolność przedruku dotyczy poszczególnych materiałów, zaś przedrukowywanie całej gazety stanowiłoby przekroczenie ram dozwolonego użytku. Ustawodawca nie przewiduje ograniczenia ich rozmiaru, jak w przypadku cytatu – do części (urywków dzieł) i drobnych utworów w całości, sygnalizując jednak dopuszczalność krótszych form przekazu, jak wyciągi i krótkie streszczenia.

Ustawodawca dokonuje także tematycznego zawężenia artykułów, tak więc nie można dokonywać przedruku artykułów np. na tematy medyczne, sportowe, prawne. W stosunku do poprzedniczki – ustawy z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim⁴⁹ – zawężono zakres podlegających przedrukowi artykułów. Nie należą do nich artykuły na tematy naukowe, techniczne i kulturalne⁵⁰. Nie dotyczy omawiana instytucja sprawozdań czy recenzji. Aktualność, o której mowa w omawianym przepisie, odnosi

⁴⁷ K. Bleszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 44; K. Gienias, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, s. 216.

⁴⁸ E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 256 i nast.; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 125.

⁴⁹ Dz.U. Nr 34, poz. 234 ze zm.

⁵⁰ L. Małek, *Cytat w świetle prawa autorskiego*, s. 418 i nast. W poprzednim stanie prawnym zob. B. Michalski, *Przedruk prasowy w świetle prawa*, Kraków 1972.

się do konkretnych wydarzeń, gdyż uzasadnieniem dozwolonego przedruku jest obieg informacji, a niektóre tematy z zakresu gospodarki, polityki i spraw społecznych są zawsze aktualne. Podkreślić należy, iż artykułów naukowych ze względu na sposób prezentacji tematu nigdy nie traktuje się jako aktualnych. Aktualne są artykuły o przedmiocie, który w danej chwili budzi zainteresowanie publiczne, porusza problemy „na czasie”, „wzięte ze współczesnego życia”. Materiał może mieć charakter informacyjny, jak również publicystyczny i polemiczny⁵¹.

Możliwość rozpowszechnienia artykułów w ramach prawa przedruku wyklucza zastrzeżenie, że dalsze rozpowszechnianie jest zabronione i dodać trzeba, iż jest to powszechna praktyka stosowana przez redakcje prasowe. Informacje dotyczące zakazu przedruku mogą być również umieszczone w *impressum*. W przypadku gdyby autor nie złożył zastrzeżenia w umowie z wydawcą, należy uznać, iż z prawa przedruku można skorzystać⁵².

4.1.3. Autorski przegląd publikacji i utworów oraz krótkie streszczenia rozpowszechnionych utworów

Dozwolonej przez prawo informacji o zawartości innych czasopism, tzw. przeglądów prasy, dotyczy art. 25 ust. 1 pkt 3. Licencja ta znajduje zastosowanie w przypadku streszczeń mających formę dzieł zależnych i dzieł z zapożyczeniami. Zakazane byłoby na podstawie tego przepisu opublikowanie czasopisma w całości opartego na przedruku artykułów lub znacznych ich fragmentów, natomiast dopuszczalne jest drukowanie artykułów w skróconej formie z oznaczeniem tego jako znak trzech kropek ujętych w nawias, co oznacza, iż w tym miejscu znajdowała się treść skrócona przez redakcję⁵³. Jak się wskazuje w piśmiennictwie, w przeglądach prasy podstawowym tworym są materiały prasowe, ale zwiększa się częstotliwość reprodukcji publikowanych w prasie obrazów i fotografii. Ponadto także radiofonia i telewizja wykazuje rosnące zainteresowanie utworami umieszczonymi w prasie⁵⁴. Tutaj również podkreślenia wymaga wymóg aktualności⁵⁵.

Streszczenie to skrót treści tego, co już zostało przedstawione w formie rozpowszechnionej⁵⁶. Streszczenia, o czym mowa w art. 25 ust. 1 pkt 5, mogą obejmować wszelkie utwory rozpowszechnione, bez względu na miejsce rozpo-

⁵¹ J. Preussner-Zamorska, *System prawa prywatnego*, s. 405; E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 257; K. Bleszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 40 i nast. Na ten temat także: B. Michalski, *Dziennikarstwo a ograniczenia praw autorskich*, Łódź 1998, s. 57 i nast.

⁵² Zob. także: K. Bleszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 38 i nast.

⁵³ E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 259.

⁵⁴ Szerz. zob. B. Michalski, *Przedruk prasowy w świetle prawa*, Kraków 1972, s. 275.

⁵⁵ K. Bleszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 44; K. Gienias, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 215.

⁵⁶ K. Bleszyńska, *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, s. 45.

wszechnienia. Warunkiem jest to, aby ich rozmiar nie był większy niż konieczny ze względu na potrzeby informacji o udostępnieniu określonego dzieła.

Dodać przy tym należy, iż z omawianego upoważnienia ustawowego nie mogą korzystać wydawcy lektur szkolnych. Tak więc przygotowanie skróconej wersji lektury wymaga uzyskania zgody podmiotu praw autorskich⁵⁷.

4.1.4. Rozpowszechnianie mów wygłoszonych na publicznych zebraniach i rozprawach

Artykuł 25 ust. 1 pkt 4 zezwala na rozpowszechnianie w prasie mów wygłoszonych na zebraniach publicznych i rozprawach (najczęściej sądowych). Zebrania mają charakter publiczny wtedy, gdy do udziału w nich może być dopuszczony każdy, kto zechce. Będą to w praktyce najczęściej przemówienia wygłaszane w trakcie politycznych zgromadzeń, zebrań związkowych, stowarzyszeń i innych organizacji, czy też wykłady i odczyty lub też poinformowanie publiczności o przebiegu rozprawy. Zakres zastosowania przepisu oczywiście jest ograniczony przez cel informacyjny⁵⁸. Komentowany przepis upoważnia więc organizację radiowo-telewizyjną do nadawania np. przemowy polityka na wiecu na żywo. Ewentualne sprzeciwienie się emisji przez osobę występującą nastąpić może z uwagi na prawa osobiste, jakimi są prawo do głosu i wizerunku, nie zaś z uwagi na naruszenie praw majątkowych. Podkreślić również trzeba, iż na podstawie tego przepisu nie jest dopuszczalne publikowanie zbioru mów jednej osoby.

4.2. Pozostałe licencje służące celowi informacyjnemu

Olbrzymie praktyczne znaczenie ma również art. 26 prawa autorskiego, zwłaszcza dla programów informujących o bieżących wydarzeniach, zwłaszcza programów radia i telewizji. Zgodnie z nim wolno w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach przytaczać utwory udostępniane podczas tych wydarzeń, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji.

Relacjonowanie bieżących zdarzeń byłoby znaczenie uszczuplone, gdyby każdorazowo możliwość sięgania po utwory udostępnione w ich toku była uzależniona od konieczności wyrażenia zgody przez twórcę. Będą to sytuacje, gdy odtworzenie dzieła autorskiego lub wykonania artystycznego jest tłem dla innego wydarzenia, np. politycy parafują umowę na tle dzieła malarskiego, czy podczas sprawozdania z odsłonięcia pomnika ukazujemy rzeźbę. W piśmiennictwie podkreśla się, iż fragmenty dzieła powinny być utrwalone „na żywo” w czasie kręcenia sprawozdania, nie zaś dodane dla upiększenia go.

Zakres odtworzenia powinien być oceniany z punktu widzenia celu informacji. Cecha aktualności zależy od miejsca publikacji o określonym wydarzeniu⁵⁹.

⁵⁷ E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 260.

⁵⁸ Ibidem, s. 262 i nast.

⁵⁹ Ibidem, s. 262.

Artykuł ten nie rozstrzyga, w jakim medium ma zostać udostępniona relacja ze zdarzenia, a więc chodzić może o sprawozdania prasowe, telewizyjne i przekazy udostępniane na stronach internetowych. Techniczne sposoby przytaczania utworu nie doznają ograniczenia, tak więc będą to utwory radiowe, telewizyjne lub piśmiennicze wzbogacone o kilka zdjęć⁶⁰.

Celowi informacyjnemu służy także art. 33 pkt 2 prawa autorskiego, stanowiący, że dzieła plastyczne nie umieszczone w tzw. przestrzeni wolnej, a wystawione w publicznie dostępnych zbiorach, takich jak muzea, galerie, sale wystawowe, wolno rozpowszechniać tylko w katalogach i w wydawnictwach publikowanych dla promocji tych utworów, a także – co istotne z punktu widzenia prowadzonych rozważań – w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach w prasie i telewizji, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji⁶¹.

5. Podsumowanie

Jak starano się wykazać, to właśnie dostrzeżenie przez ustawodawcę potrzeb o charakterze ogólnospołecznym, w tym właśnie wymóg sprawnego przepływu informacji o istotnych, aktualnych wydarzeniach, był podstawą stworzenia regulacji ograniczających uprawnienia autora w zakresie wykonywania autorskich praw majątkowych.

Podstawą wykorzystania w mediach cudzych tekstów jest art. 25 prawa autorskiego. Celem opisanej konstrukcji jest spełnienie funkcji informacyjnej mediów, a wskazane uprawnienie służy szybkiemu obiegowi informacji. Wolno zatem rozpowszechniać (tak w oryginale, jak i tłumaczeniu) w celach informacyjnych w prasie, Internecie, radiu i telewizji już rozpowszechnione: sprawozdania o aktualnych wydarzeniach, aktualne artykuły oraz aktualne wypowiedzi i fotografie reporterskie, ponadto krótkie wyciągi z tych sprawozdań i artykułów, jak również przeglądy publikacji i utworów rozpowszechnionych; mowy wygłoszone na publicznych zebraniach i rozprawach oraz krótkie streszczenia rozpowszechnionych utworów. Przypomnieć jednak trzeba, iż autorzy aktualnych artykułów na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne mogą zakazać dalszego ich rozpowszechniania.

Swoboda rozpowszechniania dzieł informacyjnych dotyczy prasy, przekazu radiowego (utwory słowne, słowno-muzyczne, muzyczne) i telewizyjnego (utwory audiowizualne, fotograficzne, plastyczne). Dopuszczono w ramach licencji do rozpowszechniania utworów w tłumaczeniu, ale tematycznie ograniczono prawo przedruku.

Zgodnie z art. 26 prawa autorskiego wolno w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach przytaczać utwory udostępniane podczas tych wydarzeń, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji. Przepis

⁶⁰ K. Gienias, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 218; L. Małek, *Cytat w świetle prawa autorskiego*, s. 425 i nast.

⁶¹ K. Gienias, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, s. 240 i nast.; J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie polskim*, s. 86.

znajduje zastosowanie w sytuacjach, gdy zaprezentowanie utworu stanowi tło dla rozgrywających się wydarzeń, oraz gdy określone wydarzenie jest bezpośrednio związane z dziełem podlegającym zaprezentowaniu. Przedstawiona regulacja dopuszcza nieodpłatną eksploatację utworów, powiązanych z relacjonowanymi wydarzeniami.

Usprawiedliwienie celem informacji charakteryzuje także licencję z art. 33 pkt 2 prawa autorskiego, dopuszczającego rozpowszechnianie dzieł wystawionych w publicznie dostępnych zbiorach w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach w prasie i telewizji.

Jednocześnie podkreślić trzeba, iż – na pozór – swoboda w wykorzystaniu utworów poddana została ograniczeniom. Są nimi obowiązek wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła; warunek, by korzystanie nie naruszało normalnego korzystania z utworu lub godziło w słusne interesy twórcy, jak również obowiązek uiszczenia wynagrodzenia za niektóre sposoby eksploatacji utworu. Ponadto przypomnieć należy, iż opisywane uregulowania mają charakter kazuistyczny i muszą być interpretowane ściśle.

Zasadnie autorskie prawa majątkowe doznają z mocy ustawy o prawie autorskim określonych ograniczeń, które spowodowane są istnieniem nadrzędnych racji społecznych, jak również przejawem prowadzonej przez państwo polityki informacyjnej i kulturalnej, zagwarantowanej obywatelom konstytucyjnie.

BIBLIOGRAFIA

- Antoniuk J.R. [w:] P. Stec (red.), *Ochrona własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Bydgoszcz – Opole – Gliwice 2011.
- Barta J., Markiewicz R., *Aktualne problemy prawa prasowego*, Kraków 1997.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2008.
- Barta J., Markiewicz R. [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2007.
- Błęzyńska K., *Redakcja utworu w prasie drukowanej a ograniczenie praw autorskich*, Warszawa 2011.
- Błęzyński J., *Organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1994, nr 11.
- Gienas K. [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2011.
- Golat R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2008.
- Golat R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2011.
- Grzesiok-Horosz A., *Dyrektywa „kabel-satelita” a polskie prawo autorskie*, „Rocznik Prasoznawczy” 2011, nr 5.
- Grzesiok-Horosz A., *Organizacje zbiorowego zarządzania jako stowarzyszenia*, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej” 2012, nr 1 (6).
- Jastrzębska A., *Organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi a Creative Commons*, „Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2010, z. 108.
- Kępiński M. [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2007.
- Kosmus B., Kuczyński G., *Prawo prasowe: komentarz*, Warszawa 2011.
- Machała W., *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*, Warszawa 2003.

- Małek L., *Cytat w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2011
- Marcinkowska J., *Dozwolony użytek w prawie polskim. Podstawowe zagadnienia*. Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ, Zakamycze 2004.
- Matlak A. [w:] J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, *Prawo mediów*, Warszawa 2007.
- Michalski B., *Dziennikarstwo a ograniczenia praw autorskich*, Łódź 1998.
- Michalski B., *Przedruk prasowy w świetle prawa*, Kraków 1972.
- Michniewicz G., *Ochrona własności intelektualnej*, Warszawa 2010.
- Późniak-Niedzielska M. [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2007.
- Preussner-Zamorska J. [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2007.
- Sieńczyło-Chlabicz J., *Prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2009.
- Sikorski R., *Ocena dozwolonego użytku w prawie autorskim w świetle kryteriów testu trójstopniowego*, [w:] *Granice prawa autorskiego*, red. M. Kępiński, Warszawa 2010.
- Skubikowski J., *Zbiorowy zarząd prawami autorskimi i pokrewnymi: zakres udzielonego zezwolenia, ustawowa reprezentacja oraz właściwości organizacji zbiorowego zarządzania „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2005, nr 11.*
- Sobczak J., *Prawo prasowe*, Warszawa 2008.
- Stec P. [w:] P. Stec (red.), *Ochrona własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Bydgoszcz – Opole – Gliwice, 2011.
- Szczotka J. [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, red. M. Poźniak-Niedzielska, Bydgoszcz – Warszawa – Lublin 2007.
- Ślęzak P., *Prawo autorskie. Podręcznik dla studentów szkół filmowych i artystycznych*, Katowice 2008.
- Traple E. [w:] J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiakalski, R. Markiewicz, E. Traple, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2011.
- Traple E. [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2007.
- Walerjan M., *Zakres zbiorowego zarządzania prawami autorskimi w polskiej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz znaczenie tego pojęcia*, „Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ” 2001, z. 78.
- Wiśniewski P. [w:] W. Lis, Z. Husak, P. Wiśniewski, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Wojnicka E. [w:] *System prawa prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2007.

Wykorzystane akty normatywne:

- Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim, Dz.U. Nr 34, poz. 234 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe, Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, tekst jedn. Dz.U. 2006, Nr 90, poz. 631 ze zm.

PERMISSIBLE USE OF PROTECTED WORKS FOR INFORMATIVE PURPOSES

SUMMARY

The article shortly presents the issue of permissible use of protected works, which comes from the Act on Copyright and Related Rights. In author's opinion it is a useful solution, as informative purposes are required.

At the beginning the author describes work and author's moral and economic rights, then permissible use of protected works and its legal regulations.

The next part of the article is about permissible use of works which is justified by the purpose of the information. Some rules of broadcasting some materials through the press, radio and television and also quoting in the reports of current events and disseminating the works exhibited in commonly accessible public collections in press and television current event reports are described.

KEY WORDS: work, copyright, permissible use, informative purposes